

„ÉN REMÉLJÜK, MEGUSZOM”

A nyelvtani és helyesírási hibák, valamint a dialektális kifejezések tükröztetése Marcello D'Orta *Io speriamo che me la cavo* című könyvének magyar fordításában

Az olasz szövegek magyar fordításának nehézségei és a magyar fordító számára adódó lehetőségek

Az olasz szövegek fordításakor általában a fordítónak megvan a lehetősége arra, hogy a magyar szöveget az eredetinel színesebbé, változatosabbá tegye, hiszen bár az olasz nyelv is bővelkedik rokon értelmű szavakban, a szerzők ezt sokszor mégsem használják ki. Ezt lehet megfigyelni például a *verbum dicendi*-k esetében: a *dire* 'mondani' igének például a következő fordításai szerepelnek a Pollmann (2001: 11-12) által idézett művekben, melyeket a különböző tolmácsolási lehetőségek bemutatása céljából hoz fel példának: *sóhajtott, közölte, dörögte, kérdi, motyogtam, szólt rá, jelentette ki, csillapította, szakította félbe*.

Az előzőhöz hasonlóan a *fare* 'tenni, csinálni' igének is többféle fordítása szerepel egy szövegen belül. Így a narrátor megszólalásaiban ez a szó *csodálkozott, mondtam, ugrott fel, kiáltotta* fordításban szerepel. Mint látható, ezeknek a szavaknak látszólag semmi közük nincs egymáshoz. Ez amiatt van, hogy az olaszban az említett ige a jelentésekkel egyik leginkább megterhelt szó, hiszen jóformán annyi jelentése van, ahány kontextusba beleágyazódik. Ugyanígy a létige, az *essere* helyett is a magyar nyelvű szövegben a *jár, rostokol, ügyködik* szavak szerepelnek.

A fordítóknak máskor azzal a nehézséggel kell szembenéznük, hogy egy-egy szót csak körülírásokkal tudnak átültetni magyarra, vagy ha lefordítanak egy szót, akkor magyarázatokkal kell ellátni, mert a magyar olvasó nem ismerhet bizonyos tárgyakat, jelenségeket, vagy például nem egyértelmű számára egy név rövidített, becézett alakja.

Pollmann Teréz többször is említi Carlo Collodi *Pinocchio kalandjai* című művét és Szénási Ferenc fordítását. Így például a jelentések konkretizálását a következővel példázza (Pollmann 2001: 14):

Quei poveri burattini, maschi e femmine, tremavano tutti come tante foglie.
(Collodi 64)

A szegény bábfigurák, férfiak, nők egyaránt, reszkettek, mint a nyárfalevél.
(Szénási 65)

Mit lehet ebből megállapítani? Mint ahogyan az a könyvben is szerepel, az idézett mondat kiválóan illusztrálja a jelentések szűkítését. Az olasz szövegben szereplő szó mindenféle falevelet jelent, tehát nincs megnevezve a fajtája, a magyar

nyelvben viszont szükséges volt kitenni az előtagot, mert a magyar szólas ezt így kívánta meg.

Néhány szó a műben felmerülő fordítási nehézségekről

A szerző, Marcello D'Orta Dél-Olaszországban, Nápoly környékén dolgozott elemi iskolai tanítóként, amikor könyveinek (a többinek is) az anyagát gyűjtötte. Nem elsősorban a nyelvtani hibák, hanem a gyerekek őszintesége, tisztasága az, amely megragadja az olvasót a művekben.

A dolgozatok vizsgálatakor figyelembe kell venni azt a tényezőt is, hogy Olaszországban nemrégén még mindenki kétnyelvű volt, hiszen születésétől kezdve beszélte az adott terület dialektusát, elemi iskolás korától fogva pedig tanulta a köznyelvi olaszt is, így ez lett az emberek „második anyanyelve”. Azok a gyerekek tehát, akik a könyvben szereplő dolgozatokat írták, ennek a „nyelvtanulásnak” még az elején járnak, és ez érződik is a dolgozatok nyelvezetén: a köznyelv sokszor keveredik a dialektussal, és ez sokszor nem a regionális szókincsben, hanem a mondatszerkesztésben, az ismétlésekben nyilvánul meg.

Az idegen nyelvben létező dialektusok visszaadása különös kihívást jelent a fordító számára, ám általában megtalálják a módját, hogy ezek is tükröződjenek a fordításban. Így például Arisztophanész *Lysistrate* című komédiájának spártai és athéni szereplői különbözőképpen szólalnak meg: az előbbieket dór nyelven a vidékiséget, míg az utóbbiak attikai dialektusa az előkelőséget szimbolizálja. Ennek megfelelően a különböző fordításokban is két dialektusban szólalnak meg. Ugyanígy Solohov *Csendes Don* című művének fordítása is nehézséget okozott fordítójának, Makai Imrének, aki a doni kozákok nyelvének a hajdúsági tájszólást feleltette meg (Klaudy 1997: 33-36).

Az itt vizsgált műnek a dialektális alakokon kívül van még egy érdekessége: mivel a dolgozatírók között rengeteg iskolakerülő is akadt, nem egy olyan dolgozat olvasható a könyvben, amely hemzseg a helyesírási és nyelvhelyességi hibáktól. Jelen dolgozatom céljai közé tartozik az is, hogy megvizsgáljam, hogy lehet magyarul visszaadni az olasz szövegben szereplő helytelen alakokat.

A mű címe

Már ez is érdekes, hiszen itt is fel lehet fedezni egy nyelvtani hibát: *Io speriamo che me la cavo*. A hiba a *sperare* 'remél' igének abban a tulajdonságában rejlik, amely az olasz nyelvet idegen nyelvként tanuló diákok számára is sokszor okoz nehézséget: az utána álló ige kötelezően kötőmódban (congiuntivóban) áll. Nyelvtanilag helyesen tehát a cím a következő lenne: *Io speriamo che me la cavi*. Hogyan jelenik meg ez a magyar változatban? A címlapon a következő szerepel: *Én reméljük, meguszom*, majd az általános iskolai magyartanításban használatos jelölés

lésekkel vannak kijavítva a hibák: a vesszőhibát csak jelölte a javító, az ékezethibát viszont egyponthibának vette, így aláhúzta, és természetesen kitette az ékezetet. A hibák élethűségét erősíti, hogy a könyvborítón minden – még a kiadó neve is – írott betűkkel szerepel. Ez azért van így, mert a könyv címe a benne közölt dolgozatok egyikének utolsó mondata.

Mennyire felel meg a magyar címben elkövetett hiba az olaszoknak? Látható, hogy míg a magyar címnek csak a helyesírásában lehet kifogást találni, addig az olaszban elsősorban nyelvhelyességi jellegű a probléma, melynek azonban helyesírási következménye is van. Éppen ezért érdemes lett volna a kézírás adta lehetőségeket, és a következő módon leírni a címet: a vesszőt kitenni a helyére, ám a *megúszom* szóban hosszú *ssz* betűt lehetett volna írni, az *o* betűt pedig lehetett volna úgy kötni a következőhöz, ahogyan azt a gyerekek gyakran teszik: úgy, hogy ne legyen egyértelmű, hogy *o* vagy *a* betű van a szóban. Meg is van annak az esélye, hogy a gyerekek így írják le a címet, hiszen egy kisiskolás írásképe gyakran hagy kívánnivalót maga után, az pedig szintén valószínű, hogy a gyerekek a két magánhangzó között levő mássalhangzót hosszúnak hallja a diák.

A Nápoly nyerte a bajnokságot. Milyen érzéseket ébreszt benned ez a győzelem? / Il Napoli ha vinto lo scudetto. Che cosa suscita nel tuo animo questa vittoria?

Az az igazság, hogy én nem vagyok törzsgyökeres nápolyi, mert San Giorgio a Cremanóban születtem, Nápolyhoz közel. A gyorsforgalmu uton rámegy az ember a San Giorgio a Cremanói sztrádára, és San Giorgio a Cremanónál kimegy.

Apám viszont nápolyi, capodichinói kijárat. Anyám pedig a Dóm utcába való. Aztán Arzanóba költöztünk.

Én nagyon örültem neki, hogy a Nápoly megnyerte a bajnokságot, mert már végképp nem birta tovább. Hatvan éve vesztett egyfolytában, és minden csapat heccelte. Én szerencsés lánynak tartom magam, mert attól fogva hogy megszülettem csak kilenc év telt el és a Nápoly megnyerte a bajnokságot, de apám mondta hogy egy barátja, aki ötvenkilenc éves volt, ötvenkilenc évig várta, hogy a Nápoly megnyerje a bajnokságot, aztán meghalt, és tessék, a Nápoly egy évvel később megnyerte a bajnokságot, és ez egy szerencsétlen ember.

Nálunk a sikátorban mindenki petárdákat hajigált, mi kidobtuk az erkélyről a régi székeket és kieresztettük a ketrecből papagályt, amugyis döglődött, had legyen egy kis szabadsága, mielőtt végképp megdöglik.

Ha a papagály mégse döglene meg, a Nápoly győzelme meghozta neki a szabadságot.

Az eredeti szöveg a következő:

Veramente io non sono proprio di Napoli, perché sono nata a San Giorgio a Cremano, vicino a Napoli. Si prende prima la tangenziale, poi l'autostrada per San Giorgio a Cremano, e si esce a San Giorgio a Cremano.

Mio padre però era di Napoli, uscita Capodichino. Mia madre di via Duomo. Poi siamo venuti a Arzano.

Io sono stata felicissima che il Napoli ha vinto lo scudetto, perché egli non ce la faceva più. Erano sessantanni che perdeva, e tutte le squadre lo sottevano. Io mi

ritengo una ragazza fortunata, perché quando sono nata, sono passati soltanto nove anni e il Napoli ha vinto lo scudetto, ma mio padre mi ha detto che un suo amico che teneva cinquantanove anni, ha aspettato cinquantanove anni che il Napoli vinceva lo scudetto, e poi è morto, e il Napoli l'anno dopo ha vinto lo scudetto, e questo è un uomo sfortunato.

Nel mio vico tutti hanno sparato le botte: dialettális, noi abbiamo buttato dal balcone le seggie vecchie e abbiamo fatto fuggire dalla gabbia il pappavallo che stava morendo, per dargli la libertà prima di morire.

Se il pappavallo non morirà, a lui lo scudetto del Napoli gli ha dato la libertà.

Az első hiba, amely a szövegben előfordul, a harmadik bekezdésben található: *perché egli non ce la faceva più*, egészen pontosan az ebben szereplő névmás. Az *egli* ugyanis a fennköltebb stílusrétegbe tartozik, de nem ez a legfőbb gond vele, hanem az, hogy ezzel kifejezetten egyes személyekre lehet utalni, tehát csapatokra, ahogyan a szövegben is szerepel, nem. Ezt a fordító a következő módon ültette át magyarba: *mert már végképp nem bírta tovább*. Stilisztikai szempontból azért mondható szerencsésnek ez a megoldás, mert az eredetihez hasonlóan a magyarban is eltér a szöveggörnyezet stílusától, másrészt viszont kifogásolható, mert az eredetiben az első tagmondat a köznyelvi stílusba tartozik, a második pedig egy fennköltebb nyelvváltozatot képvisel, a magyar szövegben viszont ennek pontosan az ellenkezője látható: a köznyelvihez képest a második tagmondatban egy szinttel lejjebb ereszkedett a stílus, egy erősen beszélt nyelvi szerkezet található a szövegben.

A szöveg másik érdekessége, hogy — a könyvben szereplő összes dolgozathoz hasonlóan — tele van dialektalizmusokkal és gyereknyelvi szófordulatokkal. Először az előbbieket vizsgálom meg.

Az első igazi „nápolyi” szó a szövegben a *sfottevano*, melynek a jelentése ’füttyül, kifüttyül, bosszant’. Ennek a magyar szövegben a *heccelte* ige felel meg, ráadásul — mivel az olasz szövegben az ige folyamatos múltban van, szerepel mellette egy határozószó is: *egyfoltyában*. Látható tehát, hogy az eredetiben található dialektális kifejezésnek a magyarban köznyelvi alak felel meg. A fordítónak talán érdemes lett volna kiválasztani egy magyar dialektust, amelybe a nápolyi nyelven íródott szövegeket fordítja, még akkor is, ha annak nem minden szava érthető az olvasók számára, hiszen az eredeti szövegben is szerepelnek lábjegyzetben magyarázatok azokhoz a szavakhoz, melyeket nem ért a mai fiatal generáció, mert már nem beszélnek olyan szinten a dialektust, mint őseik, és az idősebbek közül sem értenek mindent azok, akiknek ez nem az anyanyelvük.

A következő figyelemre méltó szerkezet a *perchè quando sono nata, sono passati soltanto nove anni*. Ez nem dialektális, hanem azért nem mellőzhető a vizsgálat során, mert erősen gyermeknyelvi jellege van: a kisdíák nagyon meg akart felelni a felnőttek, jelen esetben a tanítója elvárásainak, és „ékes olaszszággal” akart fogalmazni, ebből azonban egy túlbonyolított, kusza szerkezet sült ki, ugyanis elég lett volna azt írnia, hogy *ho solo nove anni*, vagyis ’csak kilencéves vagyok’, éppen ezért szerepel — nagyon helyesen — a magyar szövegben, hogy *mert attól fogva hogy megszülettem csak kilenc év telt el*.

Ezt követően ismét egy dialektális sajátosságról kell beszélni, mégpedig a *tenere* ige használata az *avere* 'birtokolni' helyett. Mivel a dél-olaszországi dialektusok rengeteg dologban mutatnak hasonlóságot a spanyollal és a portugállal, itt is azt lehet megfigyelni, ami a spanyolban már köznyelvivé vált: a latinban először kizárólag birtoklást kifejező, majd segédigei szerepet is kapó *habeo* ige kizárólag a segédigei funkciójában maradt meg, a birtoklást kifejező funkciót pedig átvette a *tenere*, illetve *tener* ige. Ez a magyar fordításban sehogy nem jelenik meg, hanem a megszokott köznyelvi kifejezés szerepel benne.

Ezután a következő félmondatról kell beszélni: *ha aspettato cinquantanove anni che il Napoli vinceva lo scudetto*. Ebben egyetlen kifogásolható dolog van, ám az elég súlyos hiba: mint ahogyan a magyar szövegből látszik, ebben a mondatban E/3. személyű függő felszólítás szerepel, ami azt jelenti, hogy a mellékmondatban szereplő igének congiuntivo imperfetto-ban, azaz kötőmód folyamatos múlt időben kellene állnia.

Az *e questo è un uomo sfortunato* szerkezetről is érdemes szót ejteni: bár a diák sajnálkozásnak szánta, a magyar *milyen tragédia!* és ehhez hasonló kifejezéseknek megfelelő szerkezetet akart használni, mégsem ez lett belőle, mert a sajnálkozás a következő lenne: *e quando si dice la sfortuna!*. A magyarban a szöveget szó szerint lefordították: *és ez egy szerencsétlen ember*. Ez a megoldás még sutábbnak hangzik, mint amennyire valójában az, ezt pedig a *szerencsétlen* szó másodlagos jelentése ('gyámoltalan, ügyefogyott, gyatra, silány') okozza, így a magyar mondatból nem csupán az tűnik ki, hogy a mondat tényszerű megállapítás, hanem egyfajta negatív minősítés is van benne.

Az ezt követő, egy egész bekezdést átfogó mondat is több szempontból érdekes: *Nel mio vico tutti hanno sparato le botte, noi abbiamo buttato dal balcone le seggie vecchie e abbiamo fatto fuggire dalla gabbia il pappavallo che stava morendo, per dargli la libertà prima di morire*.

Se il pappavallo non morirà, a lui lo scudetto del Napoli gli ha dato la libertà.

Az első hiba, ahol a *vicolo* 'sikátor' szó helyett a *vico* szó szerepel. Mint az látható, ennek semmi nyoma nincs a magyar fordításban: *Nálunk a sikátorban mindenki petárdákat hajigált, mi kidobtuk az erkélyről a régi székeket és kieresztettük a ketrecből papagályt, amugyis döglődött, had legyen egy kis szabadsága, mielőtt végképp megdöglik*.

A második említésre méltó dolog a *tutti hanno sparato le botte* dialektális kifejezés. Ennek a magyar szövegben a *mindenki petárdákat hajigált* felel meg, vagyis az eredetiben szereplő dialektusbeli kifejezésnek a magyarban egy erősen beszélt nyelvi fordulat felel meg. Mint ahogy az már több esetben volt, bár a fordításban megmarad az eredetinek a szokatlansága, az igényes köznyelvtől való eltérés, mégis kifogásolható a fordítás, mert a dolgozatban szereplő nápolyi szerkezet stilisztikailag semmiben nem különbözik a köznyelvi formától, a magyar viszont egy olyan fordulatot tartalmaz, melyet nem tanácsos az igényes beszédben használni. Éppen ez lehet az oka annak, hogy a fordító pont ezt a megoldást választotta: mint ahogyan az olasz gyerekeket szokás volt az iskolában „leszoktatni” a dialektus

használatáról, úgy a magyar iskolákban is arra törekszenek a magyartanítás során, hogy a kevésbé igényes formákat „kiirtsák” a tanítási órákról.

A következő említésre méltó alak a dialektális *seggie* a köznyelvi *sedie* helyett. Ennek – mint látható – szintén nincs nyoma a magyar szövegben. A másik „nápolyi” alaknak pedig, a *pappavallo*-nak, melynek a köznyelvi alakja *pappagallo* lenne, a magyar szövegben a *papagály* felel meg. Miért ez? Mint ahogyan valószínűleg az eredeti dolgozat írója is azért írt dialektális alakot a köznyelvi helyett, mert a nyelvelsajátításnak még csak az elején jár, így a magyar szövegben is egy olyan hiba található, amely a nyelvtanulás elején járó diákokra jellemző: általában amint a diák megtanulja, hogy a magyarban van *j* és *ly* betű is van, rögtön elbizonytalanodik, és arra számít, hogy a pedagógus azt várja tőle, hogy a frissen megtanult betűt használja, és hogy a kedvében járjon, mindenhová azt akarja írni, és éppen ezért szerepel sokszor hibás alak a „művekben”.

Az utolsó mondatban is van említésre méltó hiba, mégpedig a mondat második részében (*a lui lo scudetto del Napoli gli ha dato la libertà*). Ebben az az említésre méltó, hogy a részeshatározó kétszer szerepel benne, pedig elég lenne a második, hangsúlytalan alak is (*gli*). Ennek sincs a fordításban pontos megfelelője, viszont rengeteg olyan helyesírási hiba van, aminek „nincs gyökere”, vagyis nem lehet tudni, honnan vette a fordító a hibákat, hiszen az eredetileg hibátlan helyeken vannak a kifogásolható helyesírású részek.

Ebéd otthon/ In famiglia all'ora di pranzo

Nálunk ebédkor mindig borzasztó nagy a család, és akkor édesanyám berak egy külön kisasztalt, annál eszünk én meg a nővérem. Borzasztó nagy a családuk, szorongodni kell az asztalnál, és akkor édesanyám kihuzza a kihuzhatós asztalt és mindjárt nem kell szorongodni.

Evés közbe mindig jókedvünk van. Mikor eljön a Nagybátyám aki csendőr, evés előtt mindig elküld kezet mosni, de én csak úgy csinálok mintha bemennék a fürdőszobába, hógyné, tudja mikor mosok kezet!

Ebédkor otthon mi ezeket eszünk: bab, polipleves, polip, oliva és kapribogyó, *pacal*, ragu, fokhajmás olajos metélt, szaft, cukorborsó, tojás, keltészta, articsóka, mortadella, répa, frikadella, husgombóc, kalbász, husos táská, fánk, pizza, paprika, disznóvér, disznó, lótosz, narancs, szeder, kajsziroc.

Nálunk az asztalnál iszunk is. Ezeket iszunk: szénsavas vörösbort, szörp, ásványvíz, *chinotto*, Coca-cola, sör és szódabikarbónás víz.

Vasárnap édesapám süteményt is hoz. A mi asztalunknál ezeket a süteményeket esszük: kuglók, képviselőfánk, torta, krémes, farsangi fánk, rumos torta, habroló, csudajó, vendégváró, mézescsók, rokokó.

Most megmondom, hogy ezt nem ám egy nap esszük, hanem egy év alatt.

Karácsonykor amikor eljönnek a nagyszüleink és az egész rokonság, minden nem férünk meg az asztalnál. Akkor édesanyám kihuzza a kihuzhatós asztalt, berak egy külön kisasztalt nekem meg a nővéremnek és berak egy másik két külön kisasztalt is az öregeknek.

Amikor elszavalom a karácsonyi verset, sose érteni belőle semmit, de azért valamit biztos mégis érteni, ha egyszer édesapám meg a nagybátyám a zsebükbe nyulnak.

Karácsonykor minálunk isznak mind a kefekötő.

És az eredeti szöveg:

„In famiglia all'ora di pranzo ne siamo troppi, e allora mamma mette una tavulella aspartata, dove mangio io e mia sorella. Noi in famiglia ne siamo troppi, stiamo stretti a tavola, allora mia madre allunga la tavola che si allunga, e non stiamo più stretti.

Noi siamo felici quando mangiamo. Quando viene mio zio che fa il carabbiniere, vuole sempre che io me lavo le mani, prima di mangiare, ma io faccio finta di andare nel bagno, perché mi sfotto di lavarmi le mani!

In famiglia all'ora di pranzo ecco quello che si mangia: fasuli, brodo di purpo, purpo, aulive e chiapparielli, zuppa di carnacotta, raù, vermicelli, aglio e uoglio, soffritto: dialektális, pisielli, ova, pasta crisciuta, carcioffoli, murtadella, friarielli, purpette, saciccie, panzarotti e zepulelle, pizze, puparuoli, sangue di puorco, puorco, cachissi, purtualli, cevese e crisommole.

A tavola mia si beve pure. Ecco quello che si beve: Gragnano frizzante, gazzosa, Telese, chinotto, Coca-cola, birra e idrolitina.

Quando viene la domenica papà porta le paste. Ecco le paste che si mangiano a tavola mia: babbà, sciù, sciù a cioccolato e a crema, pastiera, millefoglie, zeppole di San Giuseppe, zuppetta, cannoli alla siciliana, deliziosa, sfogliatelle, struffoli e roccocò.

Ora voglio dire che non è che mangiamo tutte queste cose in un solo giorno, ma in un anno.

A Natale quando vengono i nonni e tutti i parienti, a tavola tutti non ci capiamo, allora mamma allunga la tavola che si allunga: dialektális, mette una tavulella aspartata per me e mia sorella, e mette un'altra due tavulelle aspartate, per i vecchi.

Quando io dico la poesia di Natale non si capisce mai niente, ma qualcosa pure si capisce, e perciò papà e zio mettono mano alla tasca.

A Natale a casa mia bevono come i puorci.”

Az első nyelvhelyességi hiba, amely az eredeti szövegben felbukkan, az első mondatban szerepel, ez pedig a *ne* névmás használata ott, ahol nem lenne rá szükség. Annak, hogy mégis szerepel a mondatban, az lehet az oka, hogy a diák megtanulta, hogy a *di* előjárószóval képzett szerkezetek helyettesítésére a *ne* névmás használható, és automatikusan ezt használta ott is, ahol erre semmi szükség nem lett volna, ez jelenik meg a dolgozat egy későbbi részében is.

Az említett hiba legfőbb érdekessége az, hogy a magyar mondatban meg sem jelenik: bár az eredetinek megfelelően kétszer szerepel benne, hogy „borzasztó nagy a család(unk)”, ebben semmiféle helyesírási vagy nyelvhelyességi hiba nincs.

Bár a dolgozatban nem ez következne, mégis érdemes az ételnevek fordítását is megvizsgálni: mivel ezek szinte 100%-ban dialektális alakok, ezért a fordítónak igencsak meg kellett küzdenie azzal, hogy miképpen ülteti át magyarra ezeket a

szavakat. Mivel a magyarban eleve hiányoznak az ezeket az ételeket jelölő szavak, a magyar szövegben sokszor csak körülírás szerepel, világos tehát, hogy nem lehetett arra tájszót találni, amire esetleg még köznyelvi sem létezik. Abban az esetben viszont, ahol ez lehetséges volt, bátran nyúlt a magyar táj- és népnyelvi alakokhoz, így szerepelnek a magyar szövegben a *fokhajmás* és *kalbász* szavak.

Visszatérve az elemzett dolgozat elejére, érdemes a kezdés is megvizsgálni, hiszen már itt is tele van a szöveg dialektalizmusokkal: elsőként a *tavulella aspartata* szerkezetre érdemes figyelni, ennek a köznyelvi megfelelője *tavolina da parte* lenne. Több eddigi szóhoz hasonlóan ennek sincs nyoma a magyar szövegben.

Amit ezt követően érdemes megvizsgálni, az a *carabbiniere* szó, mégpedig azért, mert a köznyelvi olaszban egy *b*-vel kellene írni, a nápolyi dialektusra viszont jellemző az intervokalikus nyúlás gyakori előfordulása, így szerepel a diák dolgozatában is a hosszú *bb*. Ez az alak is azért figyelemre méltó, mert a magyarban nem hagy nyomot, pedig a fordítónak lett volna lehetősége a magyar nyelvben létező szavak közül egy tájnyelvit, vagy ha nem is azt, akkor egy szokatlanabb formát választani. A szokásostól való eltérés – mint ahogy arra már volt példa – nem az eredetinek megfelelő helyen szerepel, hiszen itt is a *nagybátyám* szót írta a fordító nagy kezdőbetűvel.

A következő dialektális kifejezés a *mi sfotto di lavarmi le mani*. Ez már inkább nyomot hagy a fordításban is: *hógyne, tudja mikor mosok kezet!* Ez a forma egyrészt azért tűnik jó megoldásnak, mert megmarad a beszélt nyelvi, nem túl kiművelt jellege, másrészt azért, mert a köznyelvi „normától” való eltérést is jelzi az ékezethiba és a vessző hiánya.

A nápolyi nyelven íródott mondatok átszövik az egész dolgozatot. Ilyen például ez is: *A tavola mia si beve pure*. A fordító itt is a lehető legjobb megoldást választotta: lefordította szó szerint ezt a kifejezést, így – bár a magyar szövegben nem dialektális alak szerepel – megmaradt a furcsasága: *Nálunk az asztalnál iszunk is*. Emellett meg kell említeni a szövegben kétszer előforduló *paste* szót, ami szintén dialektális sajátosság, hiszen a köznyelv ehelyett a *dolci* ’édességek’ szót használja, a *pasta* itt kifejezetten a vízben főtt tésztát jelenti. Ennek sincsen nyoma a magyar szövegben, pedig a fordító nyugodtan nyúlhatott volna például a *süti* alakhoz, már is nem lenne annyira hivatalos íze a szövegnek.

A következő mondat is tartalmaz dialektalizmusokat: *A Natale quando vengono i nonni e tutti i parienti, a tavola tutti non ci capiamo, allora mamma allunga la tavola che si allunga, mette una tavulella aspartata per me e mia sorella, e mette un'altre due tavulelle aspartate, per i vecchi*. Ezek közül az első a ’rokonok’ jelentésű *parienti* alak, melynek a köznyelvi megfelelője *parenti* lenne, de ez a magyar szövegben nem jelenik meg: itt a *rokonok* szó szerepel. Ezt követően a *tutti non ci capiamo* szerkezetéről kell beszélni, hiszen ez is tisztán dialektális fordulat. Ez a magyarban *szorunkodni kell az asztalnál* formában jelenik meg, vagyis megmarad a kifejezés furcsasága, szokatlansága, ám ez a magyarban inkább gyermeknyelvi, mint tájnyelvi alak.

Quando io dico la poesia di Natale non si capisce mai niente, ma qualcosa pure si capisce, e perciò papà e zio mettono mano alla tasca.

Ezt követően a *dico* alakról érdemes szót ejteni, hiszen itt a *dire* 'mondani' ige szerepel a *recitare* 'szavalni' helyett. Ez is dialektális sajátosság, és ez a magyar szövegben egyáltalán nem jelenik meg: *amikor elszavalom a karácsonyi verset*. Itt is tanácsosabb lett volna azt írni, hogy *amikor elmondom a karácsonyi verset*, mert ez jellemzőbb lenne a gyerekek beszédmódjára.

Ezután a *ma qualcosa pure si capisce* dialektalizmusról kell írni. Ez szintén nem jelenik meg a fordításban, ahol a *de azért valamit biztos mégis érteni* alak található. Ebben semmi különleges nincsen, hiszen a mindennapi beszédben általánosak az ehhez hasonló szófordulatok.

Az ezt követő nápolyi szófordulat, a *mettono mano alla tasca* szintén szó szerinti fordításban szerepel a magyar szövegben, „megfűszerezve” egy helyesírási hibával: *édesapám meg a nagybátyám a zsebükbe nyulnak*.

Az utolsó mondat is tartalmaz egy nápolyi szót: a *puorci* ugyanis csak Nápoly környékén használatos ebben a formában és ebben az értelemben, a köznyelvi megfelelője ennek *maiale* lenne. Ezt a magyar fordítás teljesen váratlan helyen és módon jeleníti meg: *isznak mind a kefekötő*. Itt is tanácsosabb lett volna egy igazi tájnyelvi fordulatot kiválasztania a fordítónak, ez ugyanis semmit nem tükröz az eredeti hibából, és nem is valószínű, hogy egy magyar iskolás ilyen jellegű hibát vét egy dolgozatban, ez inkább sajtóhibának tűnik, mint gyerekek által írt fogalmazásban elkövetett bakinak.

A dialektális sajátosságok után a hibákat és a gyermeknyelvi szófordulatokat vizsgálom meg. Az első ezek közül a *stiamo stretti a tavola* szerkezet, melynek a magyar szövegben is egy gyermeknyelvi fordulat felel meg: *szoronkodni kell az asztalnál*. Ezt követően egy nyelvhelyességi hibáról kell szót ejteni, mely a *mia madre allunga la tavola che si allunga* részben található meg. Az alanyi mellékmondat itt felesleges, teljes mértékben elhagyható. Ennek felel meg a magyar szövegben a *kihuzza a kihuzhatós asztalt*. Ez a megoldás egyrészt helyeselhető, mert ebben is megtalálható a felesleges ismétlés, másrészt viszont kifogásolható, mert feleslegesen szerepelnek a szövegben az ékezethibák.

Ezután a következő mondatról kell szót ejteni: *Ecco le paste che si mangiano a tavola mia: babbà, sciù, sciù a cioccolato e a crema, pastiera, millefoglie, zeppole di San Giuseppe, zuppetta, cannoli alla siciliana, deliziosa, sfogliatelle, struffoli e roccocò*. Ebben az első hiba az, hogy a szövegben felesleges az *a tavola mia* szerkezet. Ennek megfelelően a magyar szövegben a következő szerepel: *A mi asztalunknál ezeket a süteményeket esszük*, vagyis az olasz szöveg furcsasága a fordításban is megőrződik. A következő helyesírási hiba a *babbà* szóban szerepel, ezt ugyanis egy *b*-vel kellene írni, és itt nem dialektális formáról van szó. A magyar fordításban a *kuglók* szó szerepel, ami azért helyeselhető, mert a hiba körülbelül olyan súlyos, mint az eredetiben, és mert ez is egy olyan hiba, amelynek megvan a valószínűsége, hogy előfordul a kisiskolások dolgozataiban.

Ezután egyetlen prepozíciós szintagmán belül két hiba is található, egy nyelvtani és egy helyesírási. Az *a cioccolato* szerkezet helyes formája a következő lenne: *al cioccolato*. Ezt közvetlenül követi egy ehhez hasonló hiba, az *a crema*, melynek helyes alakja *alla crema*. Mindkettőben tehát a egyszerű előjárósztót írt a diák a

névelős elöljárószó helyett. Ezek nem jelennek meg a magyar szövegben, a fordító csak annyira mert „hozzányúlni” a magyar szavakhoz, hogy egy köznyelvi alakot alkalmazott (*csokis*), illetve elhagyta a *csokis-krémes* szókapcsolat tagjai közé kívánckozó kötőjelet, ez azonban nem adja vissza az eredeti szöveg báját. Talán szerencsésebb lett volna a két magánhangzó között levő mássalhangzókat megkettőzni, ez jobban utalna az eredetiben levő hibákra.

Egy másik hiba is szerepel a dolgozatban: *un'altra due tavulelle*. Ennek tökéletesen megfelel a magyar fordítás: *egy másik két külön kisasztalt is*. A magyar szövegben tehát megőrződik az eredeti hiba jellege.

Most a következő mondatban szereplő hibákról fogok írni: *Quando viene mio zio che fa il carabiniere, vuole sempre che io me lavo le mani, prima di mangiare, ma io faccio finta di andare nel bagno, perché mi sfitto di lavarmi le mani!*

Először a *me lavo* szókapcsolatról kell szót ejteni. Ennek a helyes formája *mi lavi* lenne, mert az igének az E/3. személyű felszólítást kifejező congiuntívóban kellene állnia, a személyes névmás dativusi alakjának két változatából pedig itt a *mi* alakot kellene használni. A fordításban a hiba ismét nem ott jelenik meg, ahol az eredeti szövegben, hiszen a magyar szöveg a következő: *Mikor eljön a Nagybátyám aki csendőr, evés előtt mindig elküld kezet mosni, de én csak úgy csinálok mintha bemennék a fürdőszobába, hógyné, tudja mikor mosok kezet!*

Az említett hiba megfelelő tükröztetése az lett volna, hogy *evés előtt mindig azt akarja, hogy kezet mosak*, ez ugyanis ismét közelebb állna a hiba jellegéhez, mint az ékezethibák.

A következő kifogásolható szerkezet a *faccio finta*, ami bonyolultsága miatt számít nyelvhelyességi hibának. Ehelyett ugyanis elég lett volna a diáknak a *finco* alakot használni. A nyelvhelyességi hiba *ugy csinálok* formában jelenik meg. Ez egyrészt kifogásolható a már annyszor használt, éppen ezért elcsépeltté váló ékezethiba miatt, másrészt viszont helyeselhető amiatt, hogy a magyartanárok általában a *csinál* ige használatának mellőzését szokták javasolni diákjaiknak.

Végül még egy hibáról kell szót ejteni, mégpedig a *millefoglie* szóról, ennek ugyanis a helyes alakja *millefogli* lenne. Mivel azonban a fordítónak nyilvánvalóan nem lehetett könnyű egy hasonló jelentésű magyar süteménynevet találni, éppen ezért nem is várható el, hogy a helyesírásán is rontson egyet

Beszélj a tanítódról / Parla del tuo maestro

Az én tanítomat Marcello D'Ortának hívják, elsőbe lett az enyém, mikor ovodába jártam, nem volt az enyém.

Nagyon szeretem őt, mert jó és egy csomó mindenre megtanít bennünket. Kénten bennünket verni, amiért nem fogadunk neki szót. Látcólag harminc éves, de egy kicsit ötlet több. Szakállas, szemüveges. A haja egy kicsit barna, egy kicsit szőke. Kék és zöld szemet visel. Nyáron lebarnul, télen nem. Egy kicsit magas és egy kicsit alacsony, játcsik velünk és kéntelen verni bennünket.

Nincs valami jóba a többi tanítónénivel, mert a többi tanítónéni csak kiabál és játcsa az eszit és minél öregebb annál jobban játcsa az eszit, és állandóan cigerettázik a folyosón és nem tud semmit.

Az én tanítóm elmagyarázott nekünk bizonyos dolgokat, és megmondta hogy „mit tuggya azt a többi tanítónéni!”

Az én tanítóm nagyon jól rajzol és mindenki hozzá jön, de karácsonyi meg anyáknapj ajándékot nem tud csinálni, ezért az anyák mindig duzzogni szoknak.

Ő sose akar semmi évvégi ajándékot, de mi akkoris adunk neki. En az idén olyan ajándékot hozok neki, amiér 10000 lírát fizetek, a felit édesanyám álja, a másik felét Armanduccioé.

Az olasz szöveg:

Il mio maestro si chiama Marcello D'Orta, ed è mio dalla prima classe, quando andavo all'asilo non era mio.

Io gli voglio molto bene, perché lui è bravo e ci impara un sacco di cose. Lui è costretto a picchiarci, perché noi non lo ubbidiamo. Lui ha l'apparente età di trentanni, però è un po più vecchio di cinque. Porta la barba e gli occhiali. Porta i capelli un po castani e un po biondi. Porta gli occhi celesti e verdi. D'estate viene abbronzato, d'inverno no. Lui è un po alto e un po basso, gioca con noi ed è costretto a picchiarci.

Lui non va molto d'accordo con le altre maestre, perché le altre maestre gridano sempre e si sparano le pose e più vecchie sono più si sparano le pose, e fumano sempre nei corridoi, e non sanno niente.

Il mio maestro ci ha spiegato certe cose che „e mò le sanno le altre maestre!”.

Il mio maestro è bravissimo a fare i disegni, e tutti vengono da lui, però non sa fare i lavoretti di Natale e della festa della mamma, e le mamme arricciano il naso.

Lui non vuole mai nessun regalo alla fine dell'anno, però noi glielo facciamo lo stesso. Io quest'anno gli porterò un regalo che pagherò 10.000 lire, e mamma farà a metà con la mamma di Armanduccio.

Az első hiba, amely feltűnhet az olvasónak, az az aposztróf hiánya: mivel a *po* 'a poco' 'kevés' szó rövidebb alakja (az 'egy kicsit' jelentésű *un po* 'szókapcsolatban csak ilyen formában használatos), ezért az olasz szövegben is ott kellene lenniük ezeknek az írásjeleknek.

A második feltűnő nyelvhelyességi hiba az olasz diák dolgozatában a *portare* 'visz, hord, visel' ige túlzott használata. Ezt az olaszban is tárgyakkal kapcsolatban szokták használni, éppen ezért megfelelő a magyarban olvasható *kék és zöld szemet visel* forma.

Ezt követően egy nyelvhelyességi hibáról kell szót ejteni, mégpedig a *lui ha l'apparente età di trentanni* ennek a helyes alakja az lenne, hogy *sembra avere trentanni*. Ennek a magyar fordító a *látcólag harminc éves* formát felelteti meg a szövegben. Ez azért helyeselhető, mert körülbelül ugyanolyan súlyú hibákról van szó, másrészt viszont azért kifogásolható, mert a magyar hibának „semmi köze” az eredetihez. Tanácsosabb lett volna például azt írni, hogy *harminc körüli kora lehet*, mert ez megőrizte volna az eredeti kifejezés furcsaságát.

A következő említésre méltó hiba az *un po più vecchio di cinque* kifejezés. Ahhoz, hogy meg lehessen vizsgálni a magyar fordítást, először azt kell tisztázni, hogy az olasz diák dolgozatában hogy jön létre ez a szerkezet. Két forma keveredik benne: az *un po* 'più vecchio' 'egy kicsivel idősebb' és a *cinque anni più vecchio* 'öt

évvel idősebb' szerkezet. Ezek után meg lehetne kérdezni, mit keres ott a *di* előjárószo. Erre pedig egy harmadik szerkezet, a *più vecchio di me* 'nálam idősebb' szerkezet adja meg a választ.

A fordító a *kicsit öttel több* megoldást választotta a fentiekhez. Ez azért mondható szerencsésnek, mert bár a magyar szövegből csak egy vessző hiányzik, ez elég ahhoz, hogy az egész mondatot értelmetlenné tegye.

Ezután a következő mondat hibáit vizsgálom meg: *Porta i capelli un po castani e un po biondi. Porta gli occhi celesti e verdi.* A magyar szövegben ez a következőképpen jelenik meg: *A haja egy kicsit barna, egy kicsit szőke. Kék és zöld szemet visel.* Bár az első mondat egy kicsit furcsán hangzik magyarul, mégis helyeselhető, ám az olasz annál kevésbé. Mindkét mondatban ugyanaz a hiba jelenik meg, mégpedig a *portare* 'visel, hord' ige használata az *avere* 'birtokol' helyett. Ennek felel meg a második mondat, ám tanácsos lett volna az elsőben is valami hasonló hibát elkövetni. Bár stilisztikailag ez kifogásolható, a dolgozatba ez pontosan beleillett volna, ezért a fordítónak ezt is fel kellett volna vállalni.

Ezután a *daccordo* szóról kell írni. Itt ugyanis elmaradt az aposztróf, a helyes alak *d'accordo* lenne. Ez a fordításban a következőképpen jelenik meg: *nincs valami jóba a többi tanítónénivel*, vagyis a fordító egy, a hanyag beszédre jellemző formát használ és egybeírja azt, amit külön kellene írni. Ezek a hibák — bár nem tükrözi tökéletesen az eredetieket — helyeselhetőek, mert körülbelül ugyanolyan súlyúak, mint amilyenek az olaszban szerepelnek.

A hibák után a dialektális kifejezéseket kell megvizsgálni. Ezek közül az első az *ed è mio dalla prima classe, quando andavo all'asilo non era mio.* A fordító itt is a lehetőségekhez képest a legjobb megoldást választotta: lefordította szó szerint az említett mondatot, így került a magyar szövegbe a kissé gyerekesen hangzó félmondat: *elsőbe lett az enyém, mikor ovodába jártam, nem volt az enyém.* Erthetetlen viszont, hogyan került a szövegbe az ékezethiba, hiszen ennek semmi nyoma nincs az eredeti szövegben. Talán az lehet az oka, hogy a fordító így próbálta imitálni a kisgyerekek beszédmódját.

Ezt követően ismét egy dialektális sajátosságra figyel fel az olvasó: az *imparare* ige használata az *insegnare* helyett szintén a nápolyi nyelvre jellemző. Előbbi jelentése eredetileg 'megtanul', itt viszont 'megtanít' értelemben szerepel.

Az ezt követő dialektalizmus a következő mondatban található: *Lui non va molto daccordo con le altre maestre, perché le altre maestre gridano sempre e si sparano le pose e più vecchie sono più si sparano le pose, e fumano sempre nei corridoi, e non sanno niente,* mégpedig a *si sparano le pose* kifejezés, melynek köznyelvi alakja *darsi delle arie* lenne. A magyar szövegben megjelenő kifejezés a *játca az eszít.* Ez körülbelül megfelel az olasz szövegnek, azt azonban ismét nem lehet érteni, hogy miért van helyesírási hiba a *játca* szóban, ezt ugyanis semmi nem indokolja ebben a helyzetben. Ehelyett inkább lehetett volna az írásban is jelölni a hiátustöltő *j-t*, megfűszerezve mindezt egy egybeírással (*játsszajazeszit*), így erősebben jelentkezne a kifejezés köznyelvitől eltérő jellege.

Ezzel a dolgozattal kapcsolatban még egy dialektális sajátosságról és egy erősen beszélt nyelvi formáról kell szót ejteni. A nápolyi fordulat az *e mò le sanno le altre*

töltő j-t, megfűszerezve mindezt egy egybeírással (*játsszajazeszit*), így erősebben jelentkezne a kifejezés köznyelvitől eltérő jellege.

Ezzel a dolgozattal kapcsolatban még egy dialektális sajátosságról és egy erősen beszélt nyelvi formáról kell szót ejteni. A nápolyi fordulat az *e mò le sanno le altre maestre*, ez a magyar szövegben a *mit tuggya azt a többi tanítónéni* szókapcsolatban jelenik meg. Ez is pusztán annyiban kifogásolható, mint az előző, ezt az egybeíráson és a hiátustöltő kiírásán kívül még egy ragkettőzéssel lehetett volna „élethűbbé” tenni: *mittuggyaja(s)ztat*. Az erősen köznyelvi fordulatnak (*arricciano il naso*) az igényes nyelvhasználatban a *storcono il naso* felel meg, magyar fordítása pedig a következő: *az anyák mindig duzzogni szoknak*. Ez is tipikusan a gyerekek nyelvhasználatára jellemző, ezért helyeselhető.

Milánó, Róma és Nápoly Olaszország három legfontosabb városa. Emlékszel rá, mi jellemzi őket?/ Milano, Roma, Napoli, sono le tre città più importanti d'Italia. Ricordi le loro caratteristiche?

Milánó, Róma és Nápoly Olaszország három legfontosabb városa. Emlékszel rá, mi jellemzi őket? Igen.

Kezdjük Milánón, az a legmagosabb. Milánó Lombardia fővárosa. Mintahogyan Piemontnak, öneki sincs tengere, hegyei viszont vannak. Milánó Olaszország leggazdagabb és legnagyobb városa: innen irányítják Olaszország összes iparát. Minden ipar Milánóban van egytől egyik, a könyvgyártást is beleértve (lásd Olvasókönyv V. osztály). Milánóban csupa gazdag népek laknak, egyik gazdagabb mint a másik, nincsennek szegények. Ha Milánóban kéreget egy szegény, az nem milánói, hanem foggiai.

Milánóban az emberek nem nagyon néznek egymás szemébe, a tőszomszédod olyan, mintha valami távoli szomszédod volna!

Ha hasraesel, Milánóban vagy Bergamóban senki se segít fel: othagynak az utcán, főleg felső Bergamóban. Nápolyban viszont? fölsegítenek.

Milánóban mindig esik a hó, a hideg, a köd, a nedvesség, egymerő csata a ruha, ki se szárad Nagyboldogasszonyig!

És most Róma jön.

A rómaiak folyton hülyülnek. Amióta a Róma egyszer megnyerte a bajnokságot, azóta mindig csak hülyülnek. De azért szinpatikusak. Aszt mongyák nekünk hogy komám.

Róma Laziónak a fővárosa és Olaszország fővárosa. Rómában van az állam és otvan a Pápa is, mind a kettő parancsol, de a pápa az egész világnak. A pápa sose jött még el Nápolyba, fél hogy elkéri a pénzét.

Róma televan műemlékkel, Milánó nem, csak eggyel. Rómában ottvannak Róma romjai. Néró nem gyujtotta fel, megmondta a tanító bácsi. Róma nagyon nagy, de tiszta kosz.

És most Nápoly jön.

Én voltam egyszer Nápolyban. Tiszta volt. De lehet, hogy rosszul láttam. Nápolyban van az összes tolvaj, szélhámos, gyilkos és drogos. A tenger egy pöcegödör. Eladják a használt kagylót. Egy arzanói gyerek ha eltéved bezsuppolják. Ha jön egy földrengés, egy perc alatt minden ház összerogyik. Másfél millió a munkanélkü-

li. Egy házban husz gyerek is lakik. Ugy dudálnak az utcán mint az eszement. A Dómban ott a camorra.

En e közül a három város közül egyikbe se mennék el lakni e közül a három város közül.

Es az olasz szöveg:

Milano, Roma, Napoli, sono le tre città più importanti d'Italia. Ricordi le loro caratteristiche? Sì.

Incominciamo da Milano, che è la più alta. Milano è la capitale della Lombardia. Essa come il Piemonte non ha il mare, però ha le montagne. Milano è la città più ricca e grande d'Italia: lì si comanda a tutte le industrie d'Italia. Tutte le industrie stanno tutte a Milano, anche il libro, Leggere in V. A Milano la gente è tutta ricca, uno è più ricco di un altro, non esistono i poveri. Un povero che chiede la carità a Milano, non è di Milano, è di Foggia.

Le persone non si guardano tanto in faccia a Milano, un vicino di casa è come fosse un lontano di casa!

Se vai a faccia a terra a Milano e a Bergamo nessuno ti alza: ti lasciano sulla via, soprattutto a Bergamo alta. A Napoli invece ti alzano.

A Milano c'è sempre la neve, il freddo, la nebbia, l'umidità; i panni spasi non si asciugano mai, solo a Ferragosto!

E ora voglio parlare di Roma.

A Roma sono tutti buffoni. La Roma per una volta che ha vinto lo scudetto, sono sempre buffoni. Però sono anche un poco simpatici. Essi ci chiamano «cugini».

Roma è la capitale del Lazio e la capitale d'Italia. A Roma c'è lo Stato e c'è pure il Papa, e comandano tutti e due, però il Papa a tutto il mondo. Il papa non è venuto mai a Napoli per la paura che gli chiedono i soldi.

Roma è piena di monumenti, Milano no, uno solo. A Roma ci sono le rovine di Roma. Nerone non la incendiò, ce lo ha detto il nostro maestro. Roma è grandissima, però è pure sporca.

E ora voglio parlare di Napoli.

Io una volta ci sono andato a Napoli. Era pulita. Però forse non ho visto bene. A Napoli ci sono tutti i ladri, mariuoli, assassini e drogati. Il mare è una latrina. Vendono le cozze usate. Un bambino di Arzano se si sperde lo sequestrano. Se viene un terremoto di un minutino le case subito si sfracellano. I disoccupati sono un milione e mezzo. Ci sono venti figli in una stessa casa. Nel traffico suonano come i pazzi. C'è la camorra nel Duomo.

Io di tutte e tre le città non me ne vorrei andare a vivere in nessuna di tutte e tre le città.

Az olvasónak rögtön feltűnik a magyar szövegnek az első mondatában levő nyelvjárási alak, a legmagosabb. Ez a forma azért helyeselhető, mert az eredeti szövegben az *alta* szó dialektális, mert bár a köznyelvnek is része, olaszul a jelentése 'magas', a nápolyi nyelvben viszont 'északi' értelemben használják. Eppen ezért mondható jónak a magyarban szereplő legmagosabb szó, mert ez kifejezi a szó mindennapi használatától eltérő voltát.

Ezután ismét egy dialektális kifejezés következik: *Milano è la capitale della Lombardia*. A köznyelvben ugyanis a tartományi székhelyekre a *capoluogo* szót szokás használni, a *capitale* a magyar *főváros* szóhoz hasonlóan csak Rómával kapcsolatban használatos, éppen ezért szerepel — nagyon helyesen — így a magyar fordításban: *Milánó Lombardia fővárosa*.

A következő említésre méltó dolog az olasz szövegben szereplő tautológia: *tutte le industrie stanno tutte*, a magyar szövegben pedig *minden ipar Milánóban van egytől egyik*. Ez — mivel az olasz szövegben levő ismétlés a nápolyi nyelvre jellemző sajátosság — ismét nem helyeselhető, itt is jobb lett volna egy népies vagy tájnyelvi alakot írni.

Ezután a szórend furcsaságában mutatkozik meg az, hogy nápolyi szövegről van szó: a *la gente è tutta ricca* szerkezet köznyelvi megfelelője *tutta la gente è ricca* lenne. Ennek felel meg a magyar szövegben a *csupa gazdag népek laknak*. Ez jó megoldásnak mondható, hiszen a magyar köznyelvben nem lehet ilyen szerkezetet hallani.

Az ezt követő nápolyi sajátosság ebben a mondatban figyelhető meg: *Le persone non si guardano tanto in faccia*. Ennek a köznyelvi megfelelője az lenne, hogy *le persone non si occupano degli altri*, jelentése pedig: 'az emberek nem törődnek a többiekkel'. A fordításban ez *Milánóban az emberek nemnagyon néznek egymás szemébe*-ként realizálódik, ami több szempontból is kifogásolható. Először azért, mert a magyar mondat teljesen félrevezetheti az olvasót: a fordítás alapján ugyanis az olvasó a sunyiságra, alattomoságra asszociál, pedig erről szó sincs az olasz szövegben. Másodszor azért, mert itt is van egy olyan helyesírási hiba, amelynek semmi keresnivalója nem lenne ott. Ennél még az is jobb lett volna, ha a fordító a szlenghez fordul, és azt írja, *Milánóba(n) az emberek tesznek a másokra*.

Se vai a faccia a terra a Milano e a Bergamo nessuno ti alza: ti lasciano sulla via, soprattutto a Bergamo alta. A Napoli invece ti alzano. Ebben két a mondatban is több kifejezés van, melyekről érdemes szót ejteni. Ezek közül az első a *vai a faccia*, melynek köznyelvi formája *svieni, caschi* lenne, ennek a magyar szövegben a *hasraeset* felel meg. Ez a fordítás jónak mondható, mert — bár nem tájnyelvi, hanem beszélt nyelvi kifejezés — kifejezi azt a stílust, amelybe az eredeti szó is sorolható. Elgondolkodtató, hogy nem lenne-e jobb a *pofára esel* szókapcsolat, ám ez másodlagos jelentése miatt nem illene bele a szövegbe.

Az ezt követő dialektális szerkezet a *nessuno ti alza*, ennek a köznyelvi megfelelője *nessuno aiuta ad alzarli* lenne. Mi olvasható a magyar szövegben? *Milánóban vagy Bergamóban senki se segít fel: othagynak az utcán, főleg felső Bergamóban. Nápolyban viszont? fölsegítenek*. Ami a legkevésbé érthető, az az, hogy miért szerepel a *segít* ige egymás után kétféleképpen leírva: egyszer helyesen, utána pedig hibásan. Ugyanígy problémás az is, hogy miért szerepel a mondat közepén kérdőjel, és ha már így van, miért van utána kis kezdőbetűvel írva a *fölsegítenek*. Ennek ugyanis semmi megfelelője nincs az eredeti szövegben. Itt is tehát szerencsésebb lett volna egy magyar tájnyelvi vagy népies szót keresni, mert ez semmit nem mond az olvasónak az eredeti hiba jellegéről és súlyáról.

Az ezt követő nápolyi nyelvű mondat így hangzik: *A Milano c'è sempre la neve, il freddo, la nebbia, l'umidità; i panni spasi non si asciugano mai, solo a Ferragosto!* Ebben egy szókapcsolat a „kifejezetten nápolyi”, mégpedig a *panni spasi* 'kiterített ruha'. A fordításban így szerepel: *Milánóban mindig esik a hó, a hideg, a köd, a nedvesség, egymerő csatak a ruha, ki se szárad Nagyboldogasszonyig!* Az első tagmondat halmozott alanyainak furcsasága hűen tükrözi az eredeti különlegességét, az olaszban szereplő dialektális szónak a magyar szövegben az *egymerő csatak a ruha* felel meg. Ez a fordítás is jónak mondható, hiszen stilisztikailag kifejezi az eredeti szöveg jellegét. Az azonban ismét érthetetlen, miért áll itt egybeírva az *egymerő*. Lehet, hogy a fordító ezzel akarta hangsúlyozni a szövegrész különlegességeit, mégsem helyeselhető, hiszen a mondat a hiba nélkül is kifejezte volna a szöveg humorát.

A Roma sono tutti buffoni. La Roma per una volta che ha vinto lo scudetto, sono sempre buffoni. Però sono anche un poco simpatici. Essi ci chiamano «cugini».

Az imént idézett mondatban az ún. következtetlenség a mondat szerkesztésben az, ami figyelemre méltó. Mi is szerepel itt tulajdonképpen? Látható a mondatban egy egyes számú alany és egy ehhez tartozó többes számú állítmány. Ez azért nem nyelvtani hiba, mert itt az állítmány tulajdonképpen nem magára a Roma labdarúgócsapatára, hanem annak szurkolóira és tagjaira utal. Mégis furcsának, a szokásostól eltérőnek hangzik így az olasz szöveg. Érdekes, hogy bár a magyar fordító szóról szóra lefordította az olasz szöveget (*Amióta a Róma egyszer megnyerte a bajnokságot, azóta mindig csak hülyülnek.*), a magyarban egy teljesen mindennapi mondat jött létre. Bár ez nem teljesen tükrözi az eredeti szöveg humorát, be kell látni, hogy a fordítónak nem volt más választása.

Az ezt követő bekezdésben ismét egy olyan dialektalizmusról kell szót ejteni, amelyről már volt szó, nevezetesen arról, hogy a nápolyi nyelv nem tesz különbséget a *capitale* és a *capoluogo*, azaz főváros és tartományi székhely között. Ezt pontosan megjeleníti a magyar fordítás, ahol mindkét helyen a *főváros* szó szerepel.

Ezután egy újabb dialektalizmusra figyel fel az olvasó: *ci sono andato a Napoli*, ahol határozókettőzés található: a nápolyi nyelvre ugyanis jellemző, hogy a határozók mellé egy mondaton belül is kiteszi az adott határozót helyettesítő névmást, jelen esetben a *ci*-t. Ez nem jelenik meg a magyar szövegben (*én voltam egyszer Nápolyban*), pedig megtehetné volna, hiszen az *én voltam egyszer ott Nápolyban* formát a magyar beszélők is használják, és ez jobban kifejezte volna azt, ami az eredeti szövegben szerepel.

A következő néhány mondatot együtt érdemes megvizsgálni, hiszen a dolgozatban szereplő összes többi dialektális forma ebben található meg:

Un bambino di Arzano se si sperde lo sequestrano. Se viene un terremoto di un minutino le case subito si sfracellano. I disoccupati sono un milione e mezzo. Ci sono venti figli in una stessa casa.

Először a *si sperde* igéről kell írni, hiszen ebben a részben ez az első igazi tájszó, a köznyelvi megfelelője *si smarrisce* lenne. Ennek a fordításban teljesen szokványos, mindennapi megfelelője van: *eltéved*. Nem úgy a következő nápolyi szónak

(*sequestrano*): ennek a magyar fordítása *bezsuppolják*. Ez a fordítás jónak mondható, hiszen nem képezi részét a mindennapi szókincsnek.

Ezután a *si sfracellano* ige következik, melynek köznyelvi megfelelője *vengono giù* lenne. A magyar fordításban ez *összerogyik*-ként realizálódik, vagyis itt is azt lehet látni, hogy egy dialektális alaknak a magyar fordító egy hibás formát feleltet meg. Nem lehet azonban ezért kárhozzatni, hiszen az iktelen igék icesítése a magyar gyerekek beszédére jellemző.

Az ezt követő dialektális sajátosság a szöveg utolsó mondatában jelentkezik: *Ci sono venti figli in una stessa casa*. Ennek a köznyelvi megfelelője az lenne, hogy *ogni famiglia ha 20 figli*. A magyar fordításban ez a következőképpen jelenik meg: *Egy házban husz gyerek is lakik*. Megint nem érthető, hogyan került a magyar mondatba az ékezethiba, és hogyan került ki belőle a dialektális kifejezés, hiszen a magyar nyelvben is rengeteg tájnyelvi szó létezik a köznyelvi *gyerek* helyettesítésére, elég csak a *pulya* szóra gondolni, tehát a fordításban érdemesebb lett volna ezt használni.

Van a szövegben egy olyan mondat, melyben szétválaszthatatlanul keverednek a köznyel hibásan használt elemei a dialektussal. Ez a mondat a következő: *Io di tutte e tre le città non me ne vorrei andare a vivere in nessuna di tutte e tre le città*. Magyarul pedig: *Én e közül a három város közül egyikbe se mennék el lakni e közül a három város közül*. Talán ez az egyik legjobban eltalált mondat a fordításban: kifejezi az eredeti sutaságát, tartalmaz helyesírási hibát és a mondanivalót tekintve is tökéletesen megfelel az eredetinek.

A Nápolyra és környékére jellemző szavak és kifejezések után a gyerekek nyelvhasználatára jellemző szófordulatokat, majd a kifejezett nyelvtani és helyesírási hibákat vizsgálom meg. Ezek közül is először a következő mondatokat:

A Roma c'è lo Stato e c'è pure il Papa, e comandano tutti e due, però il Papa a tutto il mondo. Il papa non è venuto mai a Napoli per la paura che gli chiedono i soldi.

Az első szerkezet, mely kiválóan tükrözi a gyerekek beszédét, a következő: *A Roma c'è lo Stato*. Ez a magyar szövegben így néz ki: *Rómában van az állam*. Ez a fordítás félmegoldásnak tekinthető, hiszen bár a szóhasználat furcsaságát megmutatja, a magyar szöveg olvasója nem vesz észre semmit a szerkezet különlegességéből. Helyesebb lett volna tehát azt írni, hogy *Rómában ott van az állam*, azaz itt is a szó szerinti fordítás lett volna a leginkább megfelelő.

A második ilyen jellegzetesség a *chiedono* forma. Ez csak annyiban tér el a „nagyok” beszédétől, hogy a köznyelv a congiuntívóban levő *chiedessero* alakot használja. Magyarul ez a következőképpen realizálódik: *A pápa sose jött még el Nápolyba, fél hogy elkéri a pénzét*. Ez a megoldás ismét kifogásolható, mégpedig azért, mert egyrészt a vessző hiánya egyáltalán nem indokolt, másrészt viszont nyelvtanilag nem fejezi ki a tartalomban, a gyermeki látásmódban levő humort. Ezt a legegyszerűbben úgy lehetett volna megoldani, hogy az *elkéri* ige helyett a fordító a szleng szavaiból válogat a magyar szöveg megalkotása közben, vagyis használhatta volna a *tarhál*, *pumpol* és az ehhez hasonló igéket.

A Roma ci sono le rovine di Roma. Ebben a mondatban is több dolog van, melyeket nem szabad figyelmen kívül hagyni. Az első ilyen a *ci sono* szerkezet használata a *si trovano* szókapcsolat helyett. Ezt követően egy hibát is tartalmaz a mondat, hiszen a *di Roma* prepozíciós szerkezet helyett melléknevet kellene használni, ez lehet például *antiche* vagy *romane*. Hogyan jelenik ez meg a fordításban? *Rómában ott vannak Róma romjai.* Úgy gondolom, a szerkezet furcsaságát kiválóan tükrözi a magyar szöveg is, ám ismét nem lehet megtalálni a helyesírási hiba forrását.

Roma è piena di monumenti, Milano no, uno solo. A Roma ci sono le rovine di Roma. Nerone non la incendiò, ce lo ha detto il nostro maestro. Roma è grandissima, però è pure sporca.

Az első dolog, melyet meg kell itt említeni, az idézett rész első mondata. Ebből ugyanis hiányzik a *ce n'è* szerkezet, ezért hibás az ennek megfelelő magyar mondat is: *Róma tele van műemlékkel, Milánó nem, csak egyvel.* Míg azonban az olasz mondat humorát egy olyan hiba teremti meg, a magyar szöveg szemantikailag kifogásolható, hiszen a *tele van* ebben az esetben azt jelenti, hogy 'sok van valamiből', így értelmetlenné válik az utolsó rész.

Ezt követően a *Nerone non la incendiò* részről kell szót ejteni, hiszen ez is egy, a kicsik nyelvhasználatára jellemző forma: a köznyelvi alakja *non la incendiò Nerone* lenne. Ennek tökéletesen megfelel a magyar fordítás: *Néró nem gyújtotta fel.* Bár a szórend helytelenségét rendkívül jól érzékelteti a Magyarósi-féle tolmácsolás, az ismét érthetetlen, miért tartalmaz az idézett rész ékezethibát is, hiszen ennek semmi szerepe nincs.

A következő gyermeknyelvi fordulat a *vendono le cozze usate*, ezt a fordító így ültette át magyarra: *Eladják a használt kagylót.* A magyar fordítás szó szerinti, és ismét helyesnek mondható ez a megoldás, mert a jelző és a jelzett szó furcsának tűnik egymás mellett.

Az utolsó gyermeknyelvi jellegzetesség a következő mondatban szerepel: *Roma è grandissima, però è pure sporca.* Itt egészen pontosan a *però è pure* szókapcsolatról kell szót ejteni, ennek köznyelvi megfelelője *nello stesso momento è anche* lenne. Ez magyarul a következőképpen olvasható: *Róma nagyon nagy, de tiszta kosz.* A magyar mondat bizalmas stílusa jól tükrözi az eredetiben meglevő őszinte gyermeki megnyilatkozást.

Az előbb bemutatott gyermeknyelvi fordulatok mellett rengeteg nyelvi hiba és egy durva kifejezés is található a szövegben. Először a hibákat és azok magyar fordításait vizsgálom meg. *A Napoli ci sono tutti i ladri, mariuoli, assassini e drogati.* Ebben a mondatban hibás a *ci sono* szerkezet használata, csak a létige, a *sono* kellene ide. A magyar fordítás (*Nápolyban van az összes tolvaj, szélhámos, gyilkos és drogos*) ebből nem láttat semmit, pedig lehetett volna azt írni, hogy *Nápolyban ott van az összes tolvaj, szélhámos, gyilkos és drogos*, mert ez jobban tükrözte volna az eredeti hibát.

A vizsgált részben található egy nyelvhelyességi hiba is, egy feleslegesen kitett névelő (*i*), egészen pontosan a következő mondatban: *Nel traffico suonano come i pazzi.* A mondat magyar fordítása: *Ugy dudálnak az utcán mint az eszement.* Nem

Dolgozatom témája a kisdíákok dolgozatának nyelve volt. Céлом az volt, hogy megvizsgáljam a szövegekben rejlő humor forrását; azt, hogy miért élvezhető a könyv magyarul éppúgy, mint eredeti nyelven, és azt, hogyan lehetett volna helyenként még több humort vinni a szövegekbe egy másféle fordítással. Úgy gondolom, a szövegek nyelvezete nagyban hozzájárul a könyv sikeréhez.

Bibliográfia

1. D'Orta, Marcello 1990. *Io speriamo che me la cavo. Sessanta temi di bambini napoletani a cura di Marcello D'Orta*. Oscar Mondadori. Milano
2. D'Orta, Marcello 1997. *Én reméljük, meguszom. Nápolyi elemisták dolgozatai Marcello D'Orta tanító gondozásában*. Európa. Budapest.
3. Klaudy Kinga 1997. *Fordítás I. Bevezetés a fordítás elméletébe*. Scholastica. Budapest.
4. Klaudy Kinga 1997. *Fordítás I. Bevezetés a fordítás gyakorlatába*. Scholastica. Budapest.
5. Pollmann Teréz 2001. *Olasz-magyar fordítástechnikai példatár és feladatgyűjtemény*. Eötvös József. Budapest
6. Szikszainé Nagy Irma 1994. *Stilisztika*. Trezor. Budapest